

بررسی تأثیر تعلق مکانی و کیفیت محیطی بر ارتقاء رضایت‌مندی شهروندان از محلات (مطالعه موردی: محله کشاورز منطقه ۶ تهران)

دریافت مقاله: ۹۸/۵/۱۹ پذیرش نهایی: ۹۹/۲/۳۰

صفحات: ۳۸۲-۳۶۵

المیرا عظیمی مهرورز: دانشجوی دکتری تخصصی شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران^۱.

Email: elmira_azimi_m@yahoo.com

حسین مبری: دانشجوی دکتری تخصصی شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

Email: hossein_mobarra@yahoo.com

مریم فرزادمنش: کارشناسی ارشد، جغرافیا و برنامه ریزی گردشگری، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران.

Email: Farzadmanesh_Maryam@yahoo.com

چکیده

بروز انواع نابرابری‌ها، فقر گسترده، سو تغذیه و... نمونه‌هایی از آثار سو رشد شهرنشینی بود. به همین دلیل توجه بسیاری از دانشمندان و صاحب نظران به مفهوم کیفیت زندگی معطوف شد تا از این طریق تلاش‌هایی در راستای ارتقای شرایط زندگی و بهبود بخشیدن به بعد کیفی زندگی بشر صورت گیرد. بسیاری از مطالعات نشان می‌دهد، رضایت‌مندی از ابعاد و ویژگی‌های مختلف محله، بر کیفیت زندگی ساکنان تأثیرگذار است. با توجه به این که رضایت‌مندی از زندگی، یعنی رضایت‌مندی همه جانبه از تمامی بخش‌های زندگی، چنانچه این نوع از رضایت‌مندی در میان ساکنین شکل نگیرد، معضلات جدی تری نظیر مهاجرت‌های درون شهری، تضادهای شدید طبقاتی و مسئله بالاشهر و پایین شهری صورت می‌پذیرد. بنابراین شناسایی عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی سکونتی در هر محله که مطابق با خواسته‌های ساکنین آن محله نیز باشد، یکی از اصلی‌ترین اهداف برنامه‌ریزان شهری به منظور افزایش رضایت‌مندی سکونتی است. این پژوهش با هدف بررسی تأثیر تعلق مکانی و کیفیت محیطی در ارتقا رضایت‌مندی شهروندان از محلات به رشته تحریر درآمده است. روش تحقیق در این پژوهش توصیفی-تحلیلی بوده، روش جمع‌آوری اطلاعات، کتابخانه‌ای و پیمایشی، حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران، ۳۱۵ نفر برآورد گردید. به منظور آزمون فرضیات مطرح شده در این پژوهش از مدل‌سازی معادلات ساختاری در محیط نرم‌افزار لیزرل استفاده شد. نتایج پژوهش بیانگر این مطلب است حس تعلق مکانی و کیفیت محیط بر میزان رضایت‌مندی ساکنان از محله تأثیر معناداری دارد.

کلید واژگان: حس تعلق مکانی، کیفیت محیط، رضایت‌مندی سکونتی، محله کشاورز منطقه ۶ تهران.

۱. نویسنده مسئول: تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، گروه شهرسازی، ۰۹۱۴۳۵۵۵۹۲۳

مقدمه

همگام با افزایش جمعیت، شهرنشینی و تمرکز صنایع، سرمایه‌ها، امکانات و خدمات شهری رشد کرده و شهرهای بزرگ به کلانشهرهای کنونی تبدیل شده و مشکلات جبران ناپذیری برای بشر پدید آمده است (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۳: ۵۶). روند شتابان شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه با تأثیر صرف بر روی جنبه‌های عینی توسعه (رشد) به ویژه در سال‌های پس از جنگ جهانی دوم، نه تنها دستیابی به توسعه را مقدور نساخت بلکه بر نابسامانی‌های کیفیت عینی و ذهنی شهرهای جهان سوم افزود (اسماعیل و همکاران، ۲۰۱۵: ۲۷۳). بروز انواع نابرابری‌ها، فقر گسترده، سوتغذیه و... نمونه‌هایی از آثار سوء رشد شهرنشینی بود. به همین دلیل توجه بسیاری از دانشمندان و صاحب نظران به مفهوم کیفیت زندگی معطوف شد تا از این طریق تلاش‌هایی در راستای ارتقای شرایط زندگی و بهبود بخشیدن به بعد کیفی زندگی بشر صورت گیرد. بسیاری از مطالعات نشان می‌دهد، رضایت‌مندی از ابعاد و ویژگی‌های مختلف محله، بر کیفیت زندگی ساکنان تأثیرگذار است (احمدی و مهدوی ۱۳۹۳: ۶۷). با توجه به این‌که رضایت‌مندی از زندگی، یعنی رضایت‌مندی همه جانبه از تمامی بخش‌های زندگی، چنان‌چه این نوع از رضایت‌مندی در میان ساکنین شکل نگیرد، معضلات جدی‌تری نظیر مهاجرت‌های درون-شهری، تضادهای شدید طبقاتی و مسئله بالاشهر و پایین شهری صورت می‌پذیرد (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۳۴). بنابراین شناسایی عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی سکونتی در هر محله که مطابق با خواسته‌های ساکنین آن محله نیز باشد، یکی از اصلی‌ترین اهداف برنامه‌ریزان شهری به منظور افزایش رضایت‌مندی سکونتی است. عنصر رضایت یکی از عناصر اساسی نظم، وفاق و همبستگی اجتماعی است و توجه به آن از این جهت دارای اهمیت است که می‌توان ضمن شناخت شرایط روانی جامعه، عناصر اجتماعی بسیاری را مورد ارزیابی قرار داد. از سوی دیگر باید توجه داشت که وجود و تداوم ناراضی‌ت در زندگی مردم برای هر نظام اجتماعی مشکل-آفرین است، زیرا تداوم و گسترش آن باعث کم‌رنگ شدن تعهد افراد به نظام ارزشی و اعتماد آنان نسبت به دیگر اعضای جامعه شده و چه بسا منشا بسیاری از تحولات اجتماعی شود (کریمی‌ان و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۲). رضایت-مندی ساکنان محله به عنوان یکی از عوامل مهم توسعه پایدار شهری متاثر از عوامل گوناگونی است. از جمله متغیرهای مؤثر می‌توان به تعلق مکانی و کیفیت محیطی اشاره نمود. احساس تعلق مکانی در افراد این انگیزه را ایجاد می‌کند که به احیا همه جانبه محیط‌های محلی بپردازند. احساس تعلق مکانی می‌تواند زمینه مساعدی را برای ایجاد مشارکت فراهم سازد، و اجرای برنامه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی محلی با توفیق چشمگی همراه کند و کیفیت زندگی شهروندان را بهبود ببخشید احساس تعلق به مکان سبب می‌شود انسان خود را جزئی از مکان دانسته و مکان برایش قابل احترام شود. کیفیت محیطی نشان دهنده‌ی خصوصیات جالب محیط اطراف و شامل عواملی نظیر عوامل بصری، شنوایی و احساسی است. اهمیت مسائل محیط شهری هیچ‌گاه به اندازه‌ی امروز نمایان نبوده است. اهمیت و نقش کیفیت محیط در ابعاد مختلف زندگی، ماهیت ویژه‌ی محیط سکونتی، نقش فزاینده‌ی محیط سکونتی به عنوان مهمترین سکونتگاه انسان و وجود افراد زیادی که به شدت تحت تأثیر شرایط غالب محیط سکونتی خود هستند.

امروزه در منطقه ۶ تهران و به خصوص در محله مورد نظر شاهد روند سریع ساخت و ساز و مهاجرت ساکنان جدیدی به این محله هستیم تبدیل ساختمان‌های کم واحد به آپارتمان‌های چندواحدی، افزایش جمعیت، و کاهش تعاملات اجتماعی ساکنان از مسائل اصلی محله محسوب می‌شود در این زمینه مطالعاتی چه در خارج و چه داخل ایران نگاشته شده است از جمله:

پیتون^۱ (۲۰۰۳) در پژوهشی تأثیر تعلق مکانی و سرمایه اجتماعی را بر عملکرد مدنی در ارتباط با حفظ و مدیریت منابع طبیعی مورد مطالعه قرار داده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که ارتباط معناداری بین متغیرهای مورد نظر یعنی تعلق مکانی و سرمایه اجتماعی و عملکرد مدنی در ارتباط با حفظ و مدیریت منابع طبیعی وجود دارد. هوکائو و جی^۲ (۲۰۰۶) در مقاله خود تحت عنوان "بررسی کیفیت محیط مسکونی در شهر محلی با در نظر گرفتن ترجیحات فردی در شهر ساگا" با هدف دستیابی به عوامل رضایت‌مندی سکونتی در شهرهای کوچک محلی به سنجش شهر ساگا پرداخته‌اند. شاخص‌های مورد بررسی در این پژوهش اجتماع، ایمنی، سلامت، سازگاری و راحتی می‌باشد. نتایج پژوهش قابل استفاده در برنامه‌ریزی محیط‌های مسکونی و ساخت و ارزیابی شهرهای محلی می‌باشد. بروکانو^۳ (۲۰۰۶) در پژوهشی ارتباط بین کیفیت محیط و میزان رضایت از خدمات را با متغیر تعلق مکانی مورد بحث قرار داده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که عوامل محیطی، کیفیت و سطح رضایت از خدمات در میزان تعلق مکانی افراد تأثیر گذار است. فلثوری باهی و همکاران^۴ (۲۰۰۸) در مقاله‌ای با عنوان "فرآیندهای شناسایی مکان و رضایت‌مندی سکونتی" نشان داده‌اند که وجود فضای سبز عمومی، نوع مردمی که روزانه با آن‌ها برخورد می‌شود و کیفیت فضای سبز محیط، بیشترین همبستگی را با میزان رضایت از محیط داشته‌اند. ژن و همکاران^۵ (۲۰۱۸) در پژوهشی به ارزیابی و شناسایی عوامل مؤثر بر رضایت شهروندان ساکن در آپارتمان‌های جدید در شهرهای چین پرداخته‌اند. یافته‌های حاصل از این پژوهش بیانگر آن است که میزان رضایت‌مندی سکونتی شهروندان در مؤلفه‌های محیطی، اجتماعی، فرهنگی متوسط به بالا و در مؤلفه امنیت متوسط به پایین می‌باشد. همچنین از دیگر نتایج این پژوهش می‌توان به این مطلب اشاره نمود که کیفیت محیط با میزان رضایت‌مندی ساکنان ارتباط مستقیمی دارد.

در ایران نیز رفیعیان و همکاران (۱۳۸۸) در پژوهشی به بررسی و سنجش میزان رضایت‌مندی سکونتی ساکنان محله نواب پرداخته‌اند، در این پژوهش به منظور سنجش رضایت‌مندی سکونتی از معیارهای تسهیلات مجتمع، ویژگی‌های کالبدی، دید و منظر، امکانات و تسهیلات محله، امنیت محله، دسترسی و بهداشت محله استفاده شده است. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که میزان رضایت‌مندی در اکثر معیارهای مورد نظر پایین‌تر از میانگین نظری مورد نظر بوده است. به گونه‌ای که تنها معیار امنیت و دسترسی بالاتر از حد متوسط مورد نظر در این پژوهش بوده است. از بین معیارهای مورد نظر معیار دید و منظر کمترین میزان اهمیت را از دیدگاه ساکنان داشته است. تقوایی و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی به بررسی رابطه بین کیفیت محیط شهری و تعاملات اجتماعی پرداخته‌اند. در این پژوهش کیفیت محیطی در غالب ۵ معیار ویژگی زیست محیطی، دسترسی، ایمنی

1 Payton

2 Hokaoe,ji

3 Brocato

4 Flore bahi

5 Zhan

و آسایش، هویت و دید بصری مورد بررسی قرار گرفته است. یافته‌های این پژوهش در ارتباط با معیارهای مورد نظر بیانگر آن است که محدوده مورد مطالعه در ارتباط با معیارهای زیست محیطی، امنیت و دید بصری پایین‌تر از میانه نظری (عدد ۳) و هویت محله تقریباً با میانگین نظری برابر است. در این پژوهش وضعیت کلی محله از نظر کیفیت محیطی و روابط اجتماعی متوسط رو به پایین برآورد شده است. نتایج حاصل از آزمون فرضیه گویای آن است که بین کیفیت محیطی و روابط اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. طبیبیان و منصوری (۱۳۹۲) در پژوهشی به بررسی نقش ارتقای کیفیت محیطی و رضایت‌مندی از زندگی در محلات جدید پرداخته‌اند. شاخص‌های کیفیت محیطی مورد بررسی در این پژوهش عبارت است از کیفیت کالبدی، ارتباطات اجتماعی، دسترسی به تأسیسات و تجهیزات شهری، هویت مکانی، سرزندگی، ایمنی و امنیت. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد ارتباط مستقیمی بین رضایت‌مندی از زندگی در محله و کیفیت محیطی وجود دارد و عوامل و شاخص‌های کیفیت محیطی وجود دارد و شاخص‌های کیفیت محیطی در حدود ۷۵ درصد از تغییرات رضایت‌مندی از زندگی در محله را تعریف می‌کند. همچنین یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد عوامل اجتماعی همچون هویت و روابط اجتماعی با ضریب ۰/۶۵۸ و سرزندگی فضاها محله با ضریب ۰/۴۳۵ مهمترین عامل‌های تأثیرگذار بر رضایت‌مندی از زندگی در این محلات بودند. حاجی آبادی و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی میزان رضایت‌مندی ساکنان بافت تاریخی محله حاجی همدان را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج این پژوهش بیانگر آن است که میزان رضایت ساکنان از محله در حد کم ارزیابی شده است. به گونه‌ای که اغلب معیارهای رضایت‌مندی از قبیل نیاز به امنیت، آگاهی و نیازهای زیباشناختی از محله در سطح پایین نتیجه‌گیری شده است. حاجی حسینی و شهابیان (۱۳۹۳)، در مقاله‌ای با عنوان "بررسی میزان رضایت‌مندی سکونتی در محله سهیل تهران با توجه به عوامل مؤثر در کیفیت محیط و رضایت‌مندی سکونتی که توسط صاحب نظران و نظریه پردازان این عرصه ارائه شده است، به شناسایی شاخص‌های میزان رضایت‌مندی سکونتی، در سه سطح واحد مسکونی (اندازه و طراحی واحد مسکونی، تأسیسات زیربنایی)، واحد همسایگی (سلامت محیطی، رابطه با همسایگان، مشارکت اجتماعی و حس تعلق) و محله (خدمات عمومی و تسهیلات کالبدی، خدمات اجتماعی فرهنگی، نظام زیست و آسایش محیطی) پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که کیفیت مسکن مهم‌ترین عامل مؤثر در میزان رضایت ساکنان محله از محل زندگی خود بوده و شاخص‌های مربوط به محله و واحد همسایگی در رده‌های بعدی قرار می‌گیرند.

با توجه به موارد ذکر شده توجه به تأثیر تغییر الگوی سکونت بررسی و میزان رضایت ساکنان محله از وضعیت حال حاضر محله و شناسایی عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی ساکنان قابل تأمل است.

مبانی نظری

رضایت‌مندی سکونتی

در فرهنگ لغت رضایت‌مندی را برآورده کردن یا مایه خشنودی و ارضاء شدن معنا کرده‌اند. ایجاد حالت شادمانی، خشنودی و مطلوبیتی که در نتیجه تأمین نیازها و برآورده کردن تقاضاها و احتیاجات مراجعه کننده توسط ارائه کننده خدمت در مراجعه کنندگان ایجاد می‌شود، رضایت‌مندی گفته می‌شود (فرهادنژاد، ۱۳۸۷: ۲۳). به عقیده کاتلر سطح رضایت تابعی است از تفاوت بین ادراک از عملکرد و انتظارات فرد (نजारزاده و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۰۱). رضایت‌مندی اشخاص انعکاس حالت روان‌شناختی، تقدیرگرایی و عقلانیت ابزاری است. بنابراین برخی از محققان

رضایت‌مندی افراد را با دیدگاه ادراک توصیف کرده‌اند. دسته دوم مربوط به تقدیر و سرنوشت است و حالت سوم مربوط به افرادی است که به هیچ طریق نمی‌توانند خود را با شرایط فعلی سکونت وفق دهند (کریمیان و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۲۱). مفهوم رضایت‌مندی بر دامنه گسترده‌ای از تمایلات و مطلوبیت‌ها جهت رفع نیازهای پایه و یا متعالی انسان اشاره دارد (ساراریت و همکاران^۱، ۲۰۱۸: ۶۴۰). رضایت‌مندی بیانگر احساس یا نگرش یک مشتری نسبت به کیفیت یک کالا یا خدمت بعد از استفاده از آن است (دریان آستانه، ۱۳۹۴: ۲۵).

بسیاری از افراد به چیزهایی که نمی‌توانند داشته باشند تمایل دارند و بنابراین به دلایل مختلف باید این نیازهای خود را از مناطقی که تمایل کمتری نسبت به آن‌ها وجود دارد انتخاب و تأمین نمایند. وقتی آن‌چه را که تمایل داریم بتوانیم انتخاب و کسب نماییم، رضایتمان حاصل می‌شود. هرچند که ممکن این رضایت‌مندی طیف مختلفی را پوشش دهد تردیدی نیست که نیازها و حتی آرمان‌های احساس شده از طرف یک فرد، مجموعه‌ای از هر دو ویژگی‌های فردی (همچون طبقه اجتماعی، مرحله زندگی و...) و معیارهای فرهنگی تأثیرگذار بر او است، چنان‌چه شرایط فعلی در سازگاری نزدیک با آن‌چه که فرد برای نیازها و آرمان‌های خودش تعریف کرده است، باشد، رضایت‌مندی حاصل می‌گردد. در غیر این صورت، افرادی که به هیچ طریقی نمی‌توانند خود را با شرایط فعلی سکونت وفق دهند، مستعد تلاش برای کاهش نارضایتیشان از طریق تغییر شرایط سکونتی‌شان مانند تعمیر و یا نقل مکان به شرایط مسکونی جدید با سازگاری بیشتر هستند (شاطریان، ۱۳۹۲: ۱۳۴).

سبزر رضایت از محیط را ناظر بر ارزیابی ذهن فرد از کیفیت رابطه‌ای می‌داند که میان دو یا چند عامل در محیط مادی و ارزشی او برقرار می‌شود. به عبارت دیگر رضایت محیطی یعنی احساس خوشحالی و خوشنودی از فضا، فعالیت‌ها و ارزش‌هایی که فرد را احاطه کرده است (شیخی و طیبی نیا، ۱۳۹۲: ۲۹). مطالعات اولیه مربوط به رضایت‌مندی بیشتر بر اساس دیدگاه‌های تک بعدی دنبال شده است، به عنوان مثال برخی از محققان مراحل درک میزان رضایت‌مندی افراد را با دیدگاه ادراکی آن‌ها توصیف کرده‌اند بدین ترتیب که یک شخص با توجه به مجموعه‌ای از نیازها و آرزوهایی که دارد، شرایط فعلی سکونتی‌اش (واحد مسکونی / واحد همسایگی) و محیط زندگی خود را ارزیابی می‌کند. در مطالعه‌ای که لنسینگ و مارانز در سال ۱۹۶۹ صورت دادند، رضایت‌مندی یکی از معیارهای اصلی سنجش میزان کیفیت محیطی مطرح گردید و بدین ترتیب کیفیت محیط را چنین تعریف کردند: محیط با کیفیت بالا، احساس رفاه و رضایت‌مندی را به واسطه ویژگی‌هایی که ممکن است فیزیکی، اجتماعی و یا سمبلیک باشد، به جمعیتش منتقل می‌کند. بدین ترتیب از دیدگاه پژوهشگران مختلفی، رضایت‌مندی به عنوان معیاری عام برای سنجش ادراک کیفیت محیط مطرح شده است (رفیعیان و همکاران، ۱۳۸۸: ۵۵). برخی از نویسندگان در سنجش رضایت‌مندی رویکرد محیطی را به کار می‌گیرند که بهزیستی ذهنی را به وسیله شاخص‌های کیفیت ادراک شده محیطی که در آن زندگی می‌کنند، عواملی از قبیل آلودگی صوتی، آلودگی هوا، یا فقدان فضای سبز را محاسبه می‌کنند (پری پوراس و همکاران^۲، ۲۰۱۹: ۵۶). همچنین در این زمینه نظریاتی ارائه شده است که به کمیت و کیفیت خدمات محله‌ای اشاره دارند و برخی دیگر در درون خود به نقش عوامل سازمان کالبدی-محیطی و به طور کلی طراحی در پیشگیری از جرم، آسیب‌های اجتماعی و احساس امنیت که

1 Sararit

2 Priporas

از عوامل تعیین کننده رضایت‌مندی هستند اشاره دارند سایر رویکردهای اجتماعی را در قالب رابطه بین انسان‌ها و محیطشان نقش مشخصات سازمان اجتماعی محله به منظور سنجش رضایت‌مندی در نظر می‌گیرند که در آن به شاخص‌های مرتبط با رضایت‌مندی فرد، گروه، اجتماع و... توجه دارند. از جمله این نظریه‌ها می‌توان به تئوری‌های ارائه شده در جدول (۱) اشاره کرد.

جدول (۱). رویکردهای سنجش رضایت‌مندی سکونت

رویکرد	تئوری	مؤلفه‌ها	توضیحات
رویکردهای محیطی	تئوری‌های منبع محله	عوامل کالبدی	کیفیت و کمیت خدمات محله‌ای شامل پارک‌ها، وسایل تفریح و تسهیلات بهداشتی
	تئوری پنجره شکسته	نشانه‌هایی از بی‌توجهی و خرابی در سطح محله	احساس آسیب‌پذیری بیشتر ساکنان، کناره‌گیری از مشارکت و محافظت اجتماع خود، نظارت و کنترل اجتماعی بسیار پایین
	جین جیکوبز	امنیت فضای شهری توسط شبکه‌ی ناخودآگاه و پیچیده اجتماعی به منزله‌ی چشمان ناظر بر خیابان	تحدید حدود بین فضاهای عمومی و خصوصی مردم و حرکت‌های دائم آنها در پیاده‌روها به صورت واضح، بلوک‌های کوچک، کنج‌ها، خرده‌فضاها و تقاطع‌های متعدد، ساختمان‌ها و کاربری‌های جاذب و جذاب در طبقه همکف با چشم‌های متعدد
	تئوری فضاهای قابل دفاع (اسکار نیومن)	سه فاکتور افزایش جرم در محله‌های مسکونی: ۱- بیگانگی، ۲- عدم نظارت و ۳- دسترس بودن راه فرار	با استفاده از سازوکارهای نمادین و شکل دادن عرصه‌های تعریف شده می‌توان یک محیط و فضاهای غیرقابل دفاع آن را به امکان و فضاهایی تبدیل کرد که تحت کنترل ساکنانش باشد.
رویکردهای اجتماعی	پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی (CPTED)	چهار مفهوم کلیدی: نظارت کلیدی، کنترل دسترسی طبیعی، تقویت قلمروها و تعمیر و نگهداری	احساس امنیت شهروندان و کاربری فضا رابطه معناداری با میزان رضایت‌مندی آنها از فضا دارد تأثیر داشتن طراحی مناسب و استفاده درست از محیط در پیشگیری از وقوع جرم
	چیدمان فضا (Space Syntax)	حضور گروه‌های مختلف اجتماعی (غریبه و آشنا) سازماندهی و طراحی ویژگی‌های شکلی فضا و جزئیات کالبدی	شهرایده‌آل، در بردارنده بلوک‌هایی است که با سازماندهی مشاغل در طبقه همکف و استقرار ساختمان‌های مجزا در طبقات بالاتر از زمین، هم با خیابان هماهنگ است هم موجب سرزندگی آن می‌شود و هم با تولید همسایگی‌های ناهمگن مردم، فعالیت‌ها و کاربری‌ها را با هم در می‌آمیزد.
	تئوری اکولوژی اجتماعی	رابطه بین انسان‌ها و محیطشان	ارائه مدل چند مسیره‌ای برای توضیح چگونگی تأثیر محیط طبیعی عوامل کلان اجتماعی، حقوق بشر و نابرابری بر روی سلامت و بهزیستی شامل رضایت‌مندی از زندگی
	تئوری بی‌سازمانی اجتماعی	برخی از مشخصات کالبدی محله از جمله بی‌نظمی کالبدی، جرم، منابع اقتصادی، شکل‌گیری پیوندهای اجتماعی، اعتماد همسایگی و مکانیسم نظارت اجتماعی	ارتباط بی‌نظمی کالبدی با تخریب در نظارت اجتماعی و نظم اجتماعی و خدشه دار شدن امنیت محله و ثبات آن از دید ساکنان. زمانی که جرم و بی‌نظمی زیاد می‌شود رضایت‌مندی ساکنان رو به کاهش می‌یابد و ممکن است تصمیم به ترک محله بگیرند.

ویژگی‌های کالبدی از قبیل مسکن و خیابان به حفاظت از منزل خدمت می‌کنند و حس امنیت را حفظ می‌کنند. دسترسی به نهادها شامل مدارس و مکانهای جامعه پذیر به شدت با سطوح رضایتمندی در ارتباط است	اهمیت مشخصات کالبدی و اجتماعی محیط محله در رضایتمندی سکونتی	تئوری اجتماع با مسئولیت محدود
عضویت و مشارکت در گروه‌ها می‌تواند پیامدهای مثبتی برای افراد و جامعه داشته باشد	خودمدیریتی رسمی و غیررسمی جامعه	سرمایه اجتماعی
رضایتمندی در صورتی که مقایسه افراد در محله‌شان منجر به نتیجه مثبت شود افزایش می‌یابد و برای شخصی که مقایسه می‌شود هنگامی که به نتایج منفی شود کاهش می‌یابد	مقایسه بین افراد و گروه‌ها	مقایسه اجتماعی
تفاوت درک شده بین انتظارات ارزیابی افراد (وسایل و شرایط زندگی که افراد معتقدند حق آن‌هاست) و توانایی ارزیابی آن‌ها (وسایل و شرایطی که افراد فکر می‌کنند استعداد بدست آوردن و نگهداری آن‌ها را دارند.	تجربه محروم بودن از چیزی که فرد فکر می‌کند مستحق آن است	محرومیت نسبی

حس تعلق مکانی

تعریف حس تعلق مکانی مشکل می‌باشد. کارشناسان گوناگون هر یک به انحاء مختلف آن را تعریف کرده‌اند. از نظر لو و آلتمن (۱۹۹۲) حس تعلق مکانی ارتباطی نمادین با مکان است که با دادن معانی عاطفی و حس مشترک فرهنگی، توسط افراد به مکان خاص شکل می‌گیرد و مبنای نحوه ادراک فرد از مکان و نحوه ارتباط وی با آن می‌باشد. در روانشناسی، تعلق مکانی به رابطه شناختی فرد با یک محیط خاص اطلاق می‌شود و از لحاظ هویتی، تعلق مکانی رابطه تعلق فرد به محیط اجتماعی است که فرد در آن زندگی می‌کند (بهرام پور و مدیری، ۱۳۹۴: ۸۸). حس تعلق مکانی، پیوندهای عاطفی و دلبستگی‌های تجربه شده مردم را به ویژه در محیط‌های زندگی از سطوح ملی، منطقه‌ای یا شهری تا مقیاس فردی در محله و خانه در بر می‌گیرد. این مفهوم همچنین برای توصیف و تشریح تمایزات یا خصوصیات منحصر به فرد محل‌ها و نواحی خاص استفاده می‌شود که برگرفته از تاریخ ویژه یا وضعیت محیطی منطقه است (احمدی و مهدوی، ۱۳۹۳: ۳۸۴). از نظر رلف حس مکان مفهوم مشخصی نیست که بتوان تعریف دقیقی برای آن ارائه داد، بلکه باید با آزمون روابط میان مکان و پایه‌های پدیدار شناختی جغرافیا سنجیده و ارزیابی شود (کاسمتس و همکاران، ۱۹۰۱: ۳۹).

حس تعلق مکانی شامل معناها و دلبستگی‌هایی است که مکان‌ها برای فرد ایجاد می‌کنند و در روان شناسی محیطی به خوبی شناخته شده‌اند. حس تعلق مکانی مفهومی است که جنبه همگانی دارد اما اغلب در گفتمان علوم انسانی در چارچوب ارتباط میان مردم و مکان‌ها تعریف می‌شود (ام‌سی کان و گیفورد، ۲۰۱۸: ۲۱۲). حس مکان، به معنای ادراک ذهنی مردم از محیط و احساسات کم و بیش آگاهانه آن‌ها از محیط خود است که شخص را در ارتباطی درونی با محیط قرار می‌دهد به طوری که فهم و احساسات فرد با زمینه معنایی محیط پیوند خورده و یکپارچه می‌شود. این حس عاملی است که موجب تبدیل یک فضا به مکانی با خصوصیات حسی و

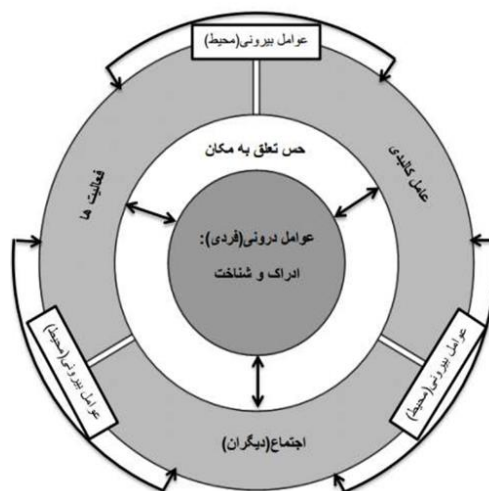
1 Kasemets

2 McCunn, & Gifford

رفتاری ویژه برای افراد خاص می شود. حس مکان علاوه بر این که باعث احساس راحتی از یک محیط می شود، از مفاهیم فرهنگی مورد نظر مردم، روابط اجتماعی و فرهنگی جامعه در یک مکان مشخص حمایت کرده و باعث یادآوری تجارب گذشته و دست یابی به هویت برای افراد می شود (فلاح، ۱۳۸۵: ۵۸).

حس تعلق به مکان یک پیوند پویا است که فرد در نتیجه دل بستگی به مکان، هوشیاری نسبت به مکان، تعلق به مکان، رضایت از مکان، و تعهد به مکان آن را توسعه می دهد (قمی و همکاران، ۲۰۱۵: ۲۲۱). حس مکان یک فاصله انتزاعی بین خود و مکان است که امکان درک مکان را به وجود می آورد یک فضای فیزیکی با هر مقیاسی به خودی خود، حسی از مکان ایجاد نمی کند، بلکه طی بر هم کنش هایی بین افراد و مکان، و بین خود افراد این حس تولید می شود همچنین از نظر لینچ نیز حس مکان عاملی است که میان انسان و مکان ارتباط برقرار کرده و وحدت به وجود می آورد. او اعتقاد دارد که فضا باید هویت قابل ادراکی داشته و قابل شناسایی و به یاد ماندنی و نمایان باشد تا حس مکان ایجاد کند. این نوع حس مکان می تواند احساس تعلق نیز به همراه داشته باشد (کاشی و بنیادی، ۱۳۹۴: ۴۴). حس مکان معرف هر دو جنبه توصیفی و عاطفی از تجربه محیط است. این بدان معناست که مفهوم حس مکان، هم مفهومی روانی است و هم مفهومی کالبدی. بنا به نظر استیل، حس مکان، تجربه تمام آن چیزهایی است که افراد به مکان ها داده اند (حیدری و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۹). از نگاه پدیدار شناسان حس مکان به معنای مرتبط شدن با مکان به واسطه درک نمادها و فعالیت های روزمره است. این حس می تواند در مکان زندگی فرد به وجود آمده و با گذر زمان عمق و گسترش یابد.

همان گونه که در شکل (۱) قابل مشاهده است، عوامل ایجاد کننده حس تعلق را می توان به دو دسته عوامل بیرونی و درونی دسته بندی کرد. و این دسته بندی با دسته بندی دیگری که شامل فرد، محیط و دیگران است، قابل انطباق است. در حالی که عوامل بیرونی حس تعلق شامل محیط کالبدی و نقش اجتماع و دیگران است، عوامل درونی نیز ویژگی های فردی و عوامل ادراک و شناخت را شامل می شود (وارثی و همکاران، ۱۳۸۹).

شکل (۱). عوامل ایجاد کننده حس تعلق مکانی

(وارثی و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۴)

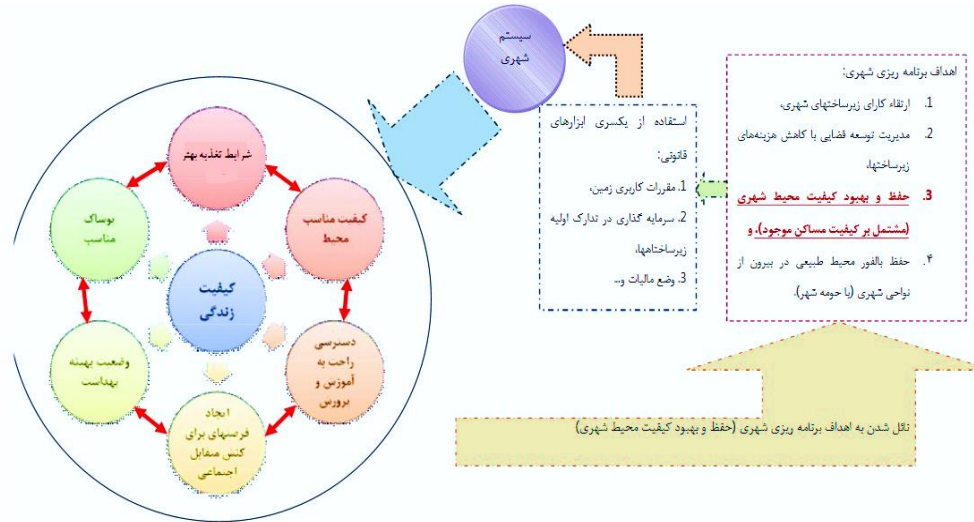

کیفیت محیط شهری

موضوع کیفیت محیط شهری از جمله موضوعات مورد توجه برنامه‌ریزان شهری و کارشناسان حوزه‌های مختلف علوم انسانی، به خصوص در دهه اخیر بوده؛ و تعاریف متعددی از مفهوم کیفیت محیط در شهرها از جانب محققین ارائه شده است. بسیاری از پژوهشگران به بازشناسی این مفهوم پرداخته‌اند (ایسمن و همکاران، ۱۹۹۱: ۳۴). کیفیت محیط موضوعی پیچیده و در برگیرنده‌ی ادراکات ذهنی، نگرش‌ها و ارزش‌های گروه‌ها و افراد مختلف است (براتی و کاکاوند، ۱۳۹۲: ۲۸). تعریفی که ون پل^۲ از این مفهوم ارائه می‌دهد بدین صورت است: کیفیت محیط شهری مفهومی واجد ارزش ذهنی از عینیت‌های محیط محسوب می‌شود. این ارزش به واسطه ارزش «محیط شهری» که دربرگیرنده ویژگی‌های اساسی نظیر رضایت‌مندی فردی از مسکن، محله و همسایگان از محیط اطراف است، تعیین می‌شود. بدین ترتیب ارزش ذهنی کلی محیط شهری، معادل مجموع ارزیابی‌های صورت گرفته از ویژگی‌ها و مؤلفه‌های سازنده محیط است (بهرام پور و مدیدری، ۱۳۹۴: ۶۰). پروتئوس^۳ «کیفیت محیط» را موضوعی پیچیده می‌داند که دربرگیرنده ادراکات ذهنی، نگرش‌ها و ارزش‌های گروه‌ها و افراد مختلف است (پروتئوس، ۱۹۷۱). کیفیت محیط از برآیند کیفیت اجزای متشکله یک ناحیه معین حاصل می‌شود، اما بیشتر از اشاره به جمع اجزای سازنده محیط، بر ادراک کلی از یک مکان دلالت دارد. اجزای سازنده محیط (طبیعت، فضای باز، زیر ساخت‌ها، محیط انسان ساخت (مصنوع) تسهیلات محیط کالبدی و ذخایر طبیعی، روابط اجتماعی و...) هر یک مشخصات و کیفیات خاص خود را دارا می‌باشند (براتی و کاکاوند، ۱۳۹۲: ۲۸). لنینگ و مارانز (۱۹۶۹) کیفیت محیطی را اینگونه تعریف نمودند: یک محیط با کیفیت بالا، حس رفاه و رضایت‌مندی را به جمعیتی که در آن ساکن هستند به واسطه ویژگی‌هایی که ممکن است فیزیکی، اجتماعی یا نمادین باشند، منتقل می‌کند. کیفیت محیط، عناصر مطبوع در یک مکان خاص است که به طور مثبت زندگی افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد (کانتر^۴، ۱۹۸۳: ۶۶۰). به طور کلی، کیفیت محیط شهری عبارت است از شرایط اجتماعی- فرهنگی و کالبدی محیط شهری که نشان دهنده‌ی میزان رضایت یا عدم رضایت شهروندان از آن محیط می‌باشد؛ در واقع یک محیط با کیفیت بالا، حس رفاه و رضایت‌مندی را به جمعیتی که در آن ساکن‌اند به واسطه ویژگی‌هایی که ممکن است فیزیکی، اجتماعی یا نمادین باشند، منتقل می‌کند (بهرامی‌نژاد، ۱۳۸۲: ۴۴).

طرح مسئله بهبود و ارتقاء کیفیت زندگی و کیفیت محیط شهری نمود گرایشی نوظهور در اوایل دهه ۱۹۶۰ در مواجهه با مسائل رشد و توسعه تک بعدی بود. این گرایش که به منظور پررنگ‌تر کردن جایگاه عوامل اقتصادی و اجتماعی در زندگی انسان‌ها یا به منصفه ظهور گذاشت همراه با سایر مفاهیم نوین اجتماعی مانند رفاه اجتماعی، عدالت اجتماعی و عدالت محیطی در قلمرو برنامه‌ریزی به طور اعم و برنامه‌ریزی شهری به طور اخص مطرح گردید (مهدی زاده و همکاران، ۱۳۸۵: ۳۰۲). با توجه به شکل (۲)، از آنجایی که نمود واقعی این مسائل به‌وضوح در محیط‌های شهری پدیدار بود، ارتقاء کیفیت محیط شهری یکی از ارکان اساسی در بهبود کیفیت زندگی انسان‌ها به شمار آمد به همین دلیل به تدریج یکی از اهداف اساسی فرایند برنامه‌ریزی شهری قرار گرفت.

1 Eisenman
2 Van poll
3 Proteous
4 Canter

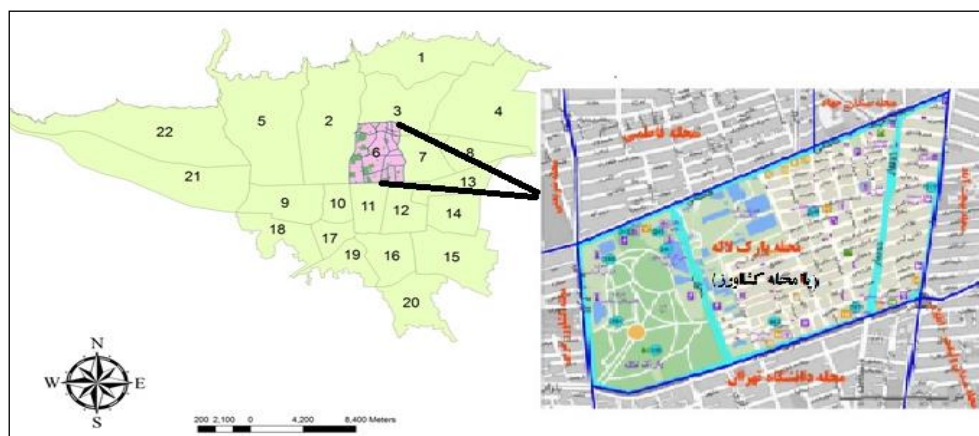

شکل (۲). ارتباط بین کیفیت محیط شهری و برنامه‌ریزی شهری
منبع: (مولودی، ۱۳۹۰)

روش تحقیق

معرفی محدود مورد مطالعه

محلۀ کشاورز، در ناحیه ۲ منطقه ۶ شهر تهران قرار دارد. این محلۀ از شمال به خیابان فاطمی؛ حد فاصل خیابان کارگر تا تقاطع خیابان ولیعصر، از جنوب به بلوار کشاورز؛ حد فاصل تقاطع خیابان کارگر شمالی تا میدان ولیعصر، از شرق به خیابان ولیعصر؛ حد فاصل تقاطع خیابان فاطمی تا میدان ولیعصر و از غرب به خیابان کارگر شمالی؛ حد فاصل خیابان فاطمی تا تقاطع بلوار کشاورز، منتهی می‌شود. لازم به ذکر است که این محلۀ به محلۀ پارک لاله هم مشهور است (شهرداری منطقه ۶ تهران) شکل (۳).

شکل (۳). نقشه محدوده مورد مطالعه

داده و روش کار

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و به لحاظ روش، توصیفی و تحلیلی است. اطلاعات توصیفی و اولیه تحقیق، با مراجعه به اسناد و طرح‌های مرتبط در این زمینه جمع‌آوری گردید. پس از اتمام مطالعات کتابخانه‌ای، با استفاده از پیمایش میدانی و ابزار پرسشنامه به جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز پرداخته شده است. حجم نمونه برای پر کردن پرسش‌نامه توسط فرمول کوکران تعیین گردیده است. با توجه به این‌که جامعه آماری پژوهش (ساکنان محله کشاورز تهران) در سال ۱۳۹۵ برابر با ۱۲۴۴۳ نفر بوده است، حجم نمونه به تعداد ۳۱۵ نفر با سطح اطمینان ۹۵ درصد، تعیین شده است. روش نمونه‌گیری در این پژوهش روش نمونه‌گیری تصادفی ساده است. برای تعیین اعتبار پرسش‌نامه، آزمون مقدماتی به عمل آمد. بدین ترتیب که پرسش‌نامه در مرحله اصلاحی توسط ۳۰ نفر از ساکنان محله، خارج از نمونه تحقیق تکمیل گردید تا اطمینان حاصل شود که افراد پاسخ‌گو تمام سؤالات را درک کرده‌اند. سپس اصلاحات در سؤالات اعمال گردید (مرحله پیش‌آزمون) و بررسی پایایی پرسش‌نامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ انجام گردید. مقدار آلفای کرونباخ برای متغیر کیفیت محیط برابر با ۰/۷۵۱، حس تعلق مکانی برابر با ۰/۸۲۱ و رضایتمندی سکونتی ۰/۷۲۱ بدست آمد؛ که پایایی پرسش‌نامه را در حد خوبی نشان می‌دهد که این امر بیانگر آن است که اطلاعات بدست آمده از پرسش‌نامه قابل اطمینان است. در نهایت یافته‌های پژوهش با استفاده از مدل سازی معادلات ساختاری در محیط نرم افزار لیزرل و SPSS مورد تحلیل قرار گرفت.

نتایج

با عنایت به نتایج مندرج در جدول (۲)، از تعداد ۳۱۵ نفر نمونه آماری پژوهش ۱۹۵ نفر مرد و ۱۲۰ نفر زن بودند. از نظر سطح تحصیلات ۳۸ نفر دیپلم، ۱۷۷ نفر لیسانس، ۹۴ نفر فوق لیسانس و ۶ نفر سطح تحصیلات خود را دکتری عنوان نمودند. از نظر سن بیشترین تعداد نمونه آماری پژوهش در گروه سنی ۳۱ الی ۴۰ سال قرار داشتند. از نظر وضعیت تاهل ۲۳۱ نفر متاهل و ۸۴ نفر مجرد بودند. از نظر مدت اقامت بیشترین تعداد نمونه آماری یعنی ۲۰۰ نفر مدت اقامت خود را در محله بیش از ۱۰ سال بیان کردند.

جدول (۲). ویژگی‌های توصیفی نمونه آماری پژوهش

متغیرها	گروه‌ها	فراوانی	درصد فراوانی
گروه سنی	زیر ۳۰ سال	۱۰۸	۳۴/۲
	۳۱ الی ۴۰ سال	۱۵۶	۴۹/۵
	۴۱ الی ۵۰ سال	۲۷	۸/۵
	۵۱ الی ۶۰ سال	۱۹	۶
	۶۱ سال به بالا	۵	۱/۵
جنس	مرد	۱۹۵	۶۱/۹
	زن	۱۲۰	۳۸/۱
تحصیلات	دیپلم	۳۸	۱۲
	لیسانس	۱۷۷	۵۶/۱
	فوق لیسانس	۹۴	۲۹/۸

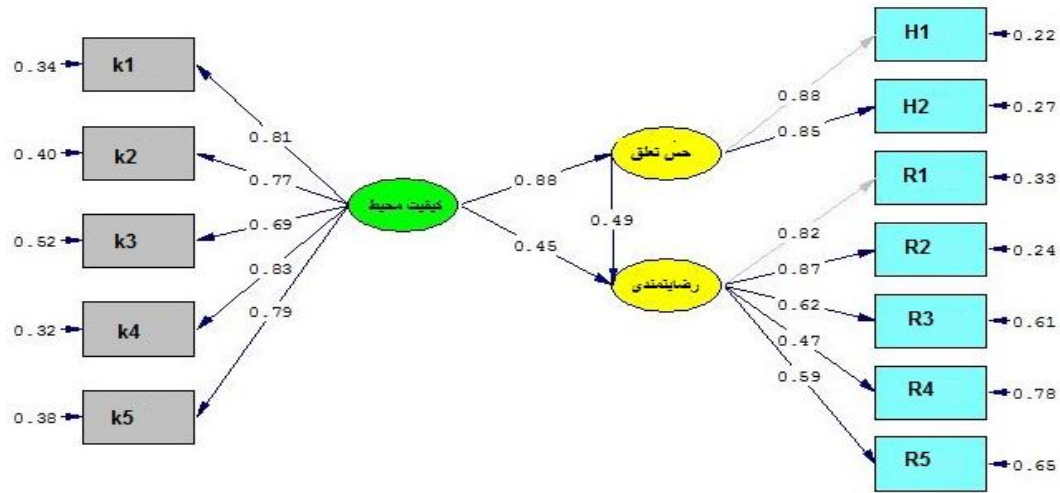
۱/۹	۶	دکتری	وضعیت تأهل
۷۳/۴	۲۲۱	متاهل	
۲۶/۶	۸۴	مجرد	مدت اقامت در محله
۴/۴	۱۴	کمتر از یک سال	
۷/۳	۲۳	یک الی ۵ سال	
۲۴/۷	۷۸	۵ الی ۱۰ سال	
۶۳/۴	۲۰۰	بیش از ۱۰ سال	

به منظور تعیین تأثیر کیفیت محیط و تعلق مکانی، ابتدا وضعیت موجود هر یک از متغیرها در محله مورد مطالعه مورد بررسی قرار گرفته و سپس به بررسی تأثیر متغیر مستقل بر وابسته پرداخته شده است. در این بخش به ارزیابی و تعیین میزان متغیرهای پژوهش در محدوده مورد مطالعه پرداخته می‌شود. تکنیک آماري مورد استفاده در این بخش آزمون T تک‌نمونه‌ای است. یافته‌های حاصل از آزمون T تک‌نمونه‌ای برای متغیرهای پژوهش به شرح جدول (۳) است (لازم به ذکر است که میانگین نظری مورد نظر در این پژوهش برای تمامی متغیرها برابر با ۳ بوده است).

جدول (۳). نتایج آزمون T تک‌نمونه‌ای

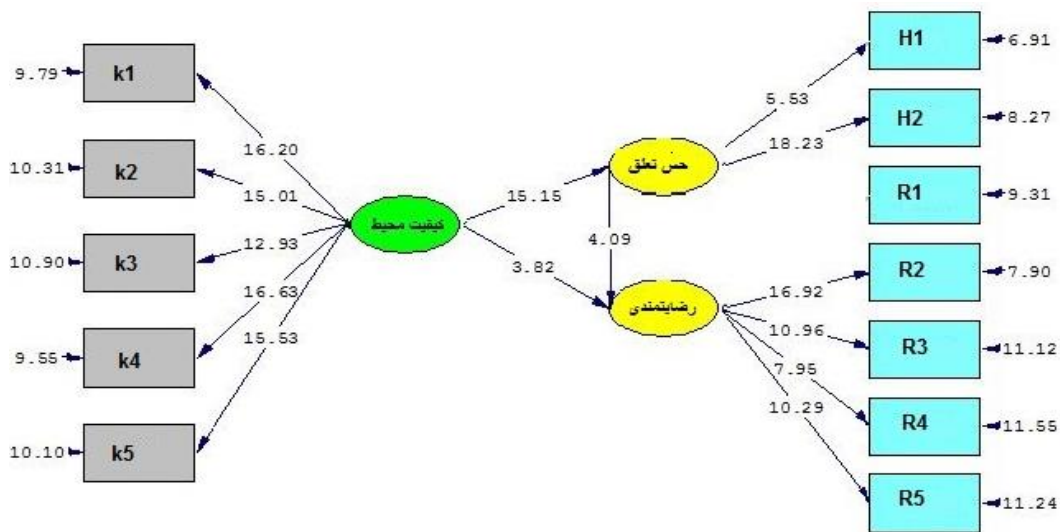
نتیجه	Sig	میانگین	متغیرها
مطلوب	۰/۰۲	۳/۵۵	حس تعلق مکانی
نامطلوب	۰/۰۰	۲/۵۴	کیفیت محیط
نامطلوب	۰/۰۰	۲/۶۷	رضایتمندی سکونتی

با توجه به نتایج مندرج در جدول (۳) مشاهده می‌شود که میانگین حس تعلق مکانی بالاتر از میانگین نظری پژوهش و متغیرهای کیفیت محیط و رضایتمندی سکونتی پایین‌تر از حد متوسط است. سطح معناداری بدست آمده برای متغیرهای پژوهش کمتر از ۰/۰۵ بوده و با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت که وضعیت محدوده مورد مطالعه از نظر حس تعلق مکانی بالاتر از حد متوسط و در وضعیت نسبتاً مطلوبی قرار دارد. اما در ارتباط با متغیرهای کیفیت محیط و رضایتمندی سکونتی می‌توان عنوان نمود که وضعیت محدوده مورد مطالعه از نظر این متغیرها پایین‌تر از حد متوسط قرار دارد، و وضعیت مطلوبی ندارد. با توجه به طرح تحقیق در این قسمت با انجام تحلیل‌های مناسب به آزمون فرضیات تحقیق پرداخته می‌شود. برای آزمون فرضیات تحقیق از مدل معادلات ساختاری با بهره‌گیری از نرم افزار آماری LISREL استفاده شده است. سطح معناداری این آزمون با ضریب استاندارد T مشخص می‌گردد. اگر ضریب استاندارد T بیشتر از ۱/۹۶ باشد، فرضیه در سطح ۹۵٪ معنادار خواهد بود. اشکال (۴) و (۵).

Chi-Square=194.67, df=95, P-value=0.00000, RMSEA=0.067

شکل (۴). نتیجه بدست آمده برای مدل ساختاری تحقیق در حالت ضرایب استاندارد

Chi-Square=194.67, df=95, P-value=0.00000, RMSEA=0.067

شکل (۵). نتیجه بدست آمده برای مدل ساختاری تحقیق در حالت معناداری

با توجه به اشکال (۴ و ۵) به بررسی فرضیه‌های پژوهش پرداخته می‌شود.

فرض اول: کیفیت محیط تأثیر مثبت و معنی‌داری بر حس تعلق مکانی دارد.

با توجه به شکل (۵) مقدار آماره T بدست آمده برابر با $15/15$ که بزرگتر از $1,96$ می‌باشد و فرضیه پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد و می‌توان چنین استنباط نمود کیفیت محیط تأثیر معنی‌داری بر حس تعلق مکانی دارد. همچنین با توجه به شکل (۴) ضریب مسیر بدست آمده مثبت ($\beta=0/88$) می‌باشد با توجه به مثبت بودن ضریب

مسیر بدست آمده این رابطه به طور مستقیم می‌باشد. از این رو می‌توان عنوان نمود کیفیت محیط تأثیر مثبت و معنی‌داری بر حس تعلق مکانی دارد.

کیفیت محیط تأثیر مثبت و معنی‌داری بر رضایتمندی سکونتی ساکنان دارد. با توجه به شکل (۵) مقدار آماره T بدست آمده برابر با ۳/۸۲ که بزرگتر از ۱,۹۶ می‌باشد و فرضیه پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد و می‌توان چنین استنباط نمود کیفیت محیط تأثیر معنی‌داری بر رضایتمندی سکونتی ساکنان دارد. همچنین با توجه به شکل (۴) ضریب مسیر بدست آمده مثبت (۰/۴۵) می‌باشد با توجه به مثبت بودن ضریب مسیر بدست آمده این رابطه به طور مستقیم می‌باشد. از این رو می‌توان عنوان نمود کیفیت محیط تأثیر مثبت و معنی‌داری بر رضایتمندی سکونتی ساکنان دارد.

فرض دوم: حس تعلق مکانی تأثیر مثبت و معنی‌داری بر رضایتمندی سکونتی ساکنان دارد. با توجه به شکل (۵) مقدار آماره T بدست آمده برابر با ۳/۸۲ که بزرگتر از ۱,۹۶ می‌باشد و فرضیه پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد و می‌توان چنین استنباط نمود کیفیت محیط تأثیر معنی‌داری بر رضایتمندی سکونتی ساکنان دارد. همچنین با توجه به شکل (۴) ضریب مسیر بدست آمده مثبت (۰/۴۵) می‌باشد با توجه به مثبت بودن ضریب مسیر بدست آمده این رابطه به طور مستقیم می‌باشد. از این رو می‌توان عنوان نمود کیفیت محیط تأثیر مثبت و معنی‌داری بر رضایتمندی سکونتی ساکنان دارد.

بین کیفیت محیط شهر و رضایتمندی سکونتی ساکنین، با توجه به نقش میانجی متغیر حس تعلق مکانی رابطه معناداری وجود دارد.

به منظور بررسی و آزمون فرضیه چهارم پژوهش که دارای متغیر میانجی می‌باشد از آزمون سوبل استفاده شد. در آزمون سوبل، یک مقدار Z-value از طریق فرمول زیر بدست می‌آید که در صورت بیشتر شدن این مقدار از ۱/۹۶ می‌توان در سطح ۹۵ درصد معنادار بودن تأثیر میانجی یک متغیر را تأیید نمود رابطه (۱).

رابطه (۱)

$$Z - \text{Value} = \frac{a * b}{\sqrt{(b^2 * s_a^2) + (a^2 * s_b^2) + (s_a^2 * s_b^2)}}$$

a: مقدار ضریب مسیر میان متغیر مستقل و میانجی

b: مقدار ضریب مسیر میان متغیر میانجی و وابسته

s_a: خطای استاندارد مربوط به مسیر میان متغیر مستقل و میانجی

s_b: خطای استاندارد مربوط به مسیر میان متغیر میانجی و وابسته

نتایج حاصل از آزمون فرضیه به شرح رابطه (۲) است.

رابطه (۲)

$$z - \text{value} = \frac{0.88 * 0.49}{\sqrt{0.49^2 * 0.035^2 + \sqrt{(0.88^2 * 0.069^2) + \sqrt{(0.035^2 * 0.069^2)}}}} = 4.66$$

با عنایت به میزان z-value بدست آمده در رابطه (۲) که بالاتر از ۱/۹۶ می‌باشد از این رو فرضیه بین کیفیت محیط شهر و رضایت‌مندی سکونتی ساکنین، با توجه به نقش میانجی متغیر حس تعلق مکانی رابطه معناداری وجود دارد، مورد تأیید قرار می‌گیرد.

تعیین شدت تأثیر متغیر میانجی

برای تعیین شدت تأثیر متغیر میانجی، از آماره‌ای به نام VAF استفاده می‌شود که مقداری بین ۰ و ۱ را اختیار می‌کند و هر چه این مقدار به ۱ نزدیک تر باشد، نشان از قوی تر بودن تأثیر متغیر میانجی دارد. در واقع، این مقدار، نسبت اثر غیر مستقیم بر اثر کل را می‌سنجد. مقدار VAF از طریق رابطه (۳) محاسبه می‌شود.

رابطه (۳).

$$VAF = \frac{a \times b}{(a \times b) + c}$$

که در آن a مقدار ضریب مسیر بین متغیر مستقل و میانجی، b، مقدار ضریب مسیر بین میانجی و وابسته و c مقدار ضریب مسیر بین متغیر مستقل و وابسته است. رابطه (۴).

رابطه (۴).

$$VAF = \frac{0.88 \times 0.49}{(0.88 \times 0.49) + 0.45} = 0.489$$

مقدار تأثیر متغیر میانجی با استفاده از VAF، ۰/۴۸۹ بدست آمد و با توجه به مقدار تأثیر مستقیم متغیر مستقل بر وابسته که برابر با ۰/۴۵ بود می‌توان عنوان نمود که مقدار تأثیر مستقیم کمتر از تأثیر غیرمستقیم است.

نتیجه گیری

این پژوهش با هدف بررسی تأثیر تعلق مکانی و کیفیت محیطی بر ارتقاء رضایت‌مندی شهروندان از محلات نگارش شد به منظور بررسی و آزمون فرضیه‌های پژوهش از مدل‌سازی معادلات ساختاری در محیط نرم‌افزار لیزرل استفاده شد نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که در ارتباط با فرضیه کیفیت محیط تأثیر مثبت و معنی‌داری بر حس تعلق مکانی دارد. نتایج مؤید این بود که مقدار آماره T بدست آمده برابر با ۱۵/۱۵ که بزرگتر از ۱،۹۶ می‌باشد و فرضیه پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد ضریب مسیر بدست آمده مثبت (β=۰/۸۸) می‌باشد با توجه به مثبت بودن ضریب مسیر بدست آمده این رابطه به طور مستقیم می‌باشد. از این فرضیه مورد نظر مورد تأیید قرار گرفت. نتایج این فرضیه با یافته‌های پژوهش ژن و همکاران (۲۰۱۸)، بروکاتو (۲۰۰۶)، قشقایی و همکاران (۱۳۹۵) همخوانی دارد. در ارتباط با فرضیه مورد نظر این‌گونه می‌توان عنوان نمود که عناصر کالبدی محیط با همسازی فعالیت‌ها از طریق تأمین و قابلیت انجام آن و با ارضای نیازهای فردی در درجه اول و نیازهای اجتماعی ناشی از فعالیت‌های گروهی در درجه بعد- امکان ایجاد حس در مکان را فراهم می‌کند. ویژگی‌های کالبدی محیط با تسهیل فعالیت‌ها، منطبق بر الگوهای رفتاری افراد و با تأمین نیازهای استفاده‌کنندگان از مکان، در برقراری تعلق اجتماعی محیط مؤثر واقع می‌شود و امکان ایجاد و ارتقای پیوندهای اجتماعی در محیط را فراهم می‌کند. در ارتباط با فرضیه دوم که بیان می‌دارد، کیفیت محیط تأثیر مثبت و معنی‌داری بر رضایت‌مندی سکونتی ساکنان

دارد. نتایج حاصل از آزمون این فرضیه نشان داد که با توجه به مقدار آماره T بدست آمده برابر با $۳/۸۲$ که بزرگتر از $۱,۹۶$ می‌باشد و فرضیه پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد همچنین ضریب مسیر بدست آمده مثبت ($\beta=۰/۴۵$) می‌باشد با توجه به مثبت بودن ضریب مسیر بدست آمده این رابطه به طور مستقیم می‌باشد. از این رو می‌توان عنوان نمود کیفیت محیط تأثیر مثبت و معنی‌داری بر رضایت‌مندی سکونتی ساکنان دارد. نتایج این فرضیه با یافته‌های پژوهش ژن و همکاران (۲۰۱۸)، بروکاتو (۲۰۰۶)، رفیعیان و همکاران (۱۳۸۸) همخوانی دارد. در ارتباط با فرضیه سوم حس تعلق مکانی تأثیر مثبت و معنی‌داری بر رضایت‌مندی سکونتی ساکنان دارد. مقدار آماره T بدست آمده برابر با $۳/۸۲$ که بزرگتر از $۱,۹۶$ می‌باشد و فرضیه پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد. همچنین ضریب مسیر بدست آمده مثبت ($\beta=۰/۴۵$) می‌باشد با توجه به مثبت بودن ضریب مسیر بدست آمده این رابطه به طور مستقیم می‌باشد. از این رو می‌توان عنوان نمود کیفیت محیط تأثیر مثبت و معنی‌داری بر رضایت‌مندی سکونتی ساکنان دارد. نتایج این فرضیه با یافته‌های پژوهش هوانگ و دیو (۲۰۱۵)، اسماعیل و همکاران (۲۰۱۵) همخوانی دارد.

از دیگر یافته‌های این پژوهش بررسی نقش میانجی متغیر حس تعلق مکانی در رابطه بین کیفیت محیط شهر و رضایت‌مندی سکونتی بود به منظور بررسی این فرضیه از آزمون سوبل استفاده شد نتایج تأییدکننده نقش میانجی متغیر حس تعلق مکانی بود. با توجه به تأثیر تعلق مکانی و کیفیت محیط در رضایت‌مندی سکونتی ساکنان پیشنهاداتی به شرح زیر ارائه می‌گردد:

- ارتقای کیفیت فضای پیاده روها؛
- ایجاد مراکز و فضاهای فراغتی، افزایش مراکز فرهنگی و آموزشی؛
- تقویت سیستم حمل و نقل عمومی و همگانی؛
- افزایش کیفیت طراحی، ایجاد تنوع و زیباسازی فضا؛
- استفاده از مختصات معماری اسلامی - ایرانی و بهره‌گیری از فرهنگ بومی در ساخت مسکن در بالا بردن میزان وابستگی و تعلق مکانی ساکنین
- دستیابی به خدمات مورد نظر به صورت پیاده برای ساکنین (بر اساس نظریه واحدهای همسایگی کلرنس پری).
- ایجاد حس صمیمیت و دوستی در بین همسایگان و هم‌محله‌ای‌ها از طریق تقویت فعالیت‌هایی که حضور جمعی آن‌ها را می‌طلبد.
- تقویت امر مشارکت در افراد در کارهای جمعی محلی.

منابع

- احمدی، علی، مهدوی، مسعود. (۱۳۹۳). رابطه کیفیت زندگی و حس تعلق مکانی در روستاهای در حال توسعه، **مورد مطالعه: شهرستان زرنديه**، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، ۵(۴): ۷۸-۵۶.
- براتی، ناصر، کاکاوند، الهام. (۱۳۹۲). **ارزیابی تطبیقی کیفیت محیط سکونت شهری با تاکید بر تصویر ذهنی شهروندان**، نشریه هنرهای زیبا، ۱۸(۳): ۲۵-۴۱.
- بهرامی نژاد، دهقان. (۱۳۸۲). **شناخت و ارزیابی کیفیت محیط شهری در بافت میانی شهرها**، پایان نامه دوره کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه شیراز، شیراز.
- حاجی آبادی، فاطمه، پشمکیان، نیلا و صفورا شهبانی. (۱۳۹۲). **سنجش میزان رضایتمندی ساکنان بافت تاریخی نمونه موردی محله حاجی همدان**، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۲: ۶۷-۲۱.
- دربان آستانه، علیرضا. (۱۳۹۴). **ارزیابی و تحلیل رضایتمندی روستاییان از خدمات سازمان‌های محلی استان ایلام**، نشریه تحقیقات علوم جغرافیایی، ۱۵(۳۶): ۲۵-۴۹.
- رضوانی، محمدتقی، شمس پویا کاظم و ملاتبار، عبدالله. (۱۳۹۴). **کیفیت محیط کالبدی و حس مکان مورد شناسی: دانشجویان شهید بهشتی تهران**، فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری منطقه ای، ۱۰: ۱۲۱-۱۳۹.
- رفیعیان، مجتبی؛ عسگری، علی و عسگری زاده، زهرا. (۱۳۸۸). **سنجش میزان رضایتمندی سکونتی ساکنان محله نواب**، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۶۷: ۶۸-۵۳.
- شاطریان، محسن. (۱۳۹۲). **سنجش میزان رضایتمندی ساکنان بافت قدیم شهر آران و بیدگل از شاخص‌های کیفیت زندگی**، فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه ای، ۱۳: ۱۲۲-۱۴۳.
- طیبیان، منوچهر، منصوری، یاسر. (۱۳۹۲). **ارتقای کیفیت محیطی و رضایتمندی از زندگی در محلات جدید**، فصلنامه محیط شناسی، ۳۹(۴): ۱-۲۰.
- کریمیان، مریم، بلوچی، عثمان، جوبه، صاحب‌داد. (۱۳۹۲). **سنجش میزان رضایتمندی شهروندان از عملکرد شهرداری (مطالعه موردی: شهر زاهدان)**، فصلنامه مطالعه برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۲۲: ۷۵-۵۹.
- مشکینی، ابوالفضل، قاسمی، اکرم و مهدی حمزه نژاد. (۱۳۹۳). **ارزیابی حس تعلق به مکان ساکنان شهرهای جدید**، فصلنامه فضای جغرافیا، ۴(۴۸): ۴۴-۶۷.
- نجارزاده، محمد، بیدختی، محمد امین و جمال مراد نژاد. (۱۳۹۴). **ارزیابی عوامل مؤثر بر رضایتمندی گردشگران خرید در شهر مرزی شهر بانه**، نشریه تحقیقات علوم جغرافیایی، ۱۵(۳۶): ۹۷-۱۱۵.
- Canter, D. (1983). **The purposive evaluation of places: A facet approach**. Environment and behavior, **15**(6), 659-698.
- Eisenman, T. S., Churkina, G., Jariwala, S. P., Kumar, P., Lovasi, G. S., Pataki, D. E., ... & Whitlow, T. H. (2019). **Urban trees, air quality, and asthma: An interdisciplinary review**. Landscape and urban planning, **187**, 47-59.
- Fleury-Bahi, Ghazlane et al, (2008). **Processes of Place Identification and Residential Satisfaction**. Environment and Behavior, Vol. XX.

- Ge, J., Hokao, K(2005) **Research On The Formation Of Urban Residential Lifestyles Through Case Studies Of Lowland City SAGA And Non –Lowland City Kitakusyu**, *Lowland Tecnology Intertional*, 7(2), 59-67.
- Ghoomi, H. A., Yazdanfar, S. A., Hosseini, S. B., & Maleki, S. N. (2015). **Comparing the components of sense of place in the traditional and modern residential neighborhoods**. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 201, 275-285
- Ismail, F., Jabar, I. L., Janipha, N. A. I., & Razali, R. (2015). **Measuring the Quality of Life in Low Cost Residential Environment**. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 168, 270-279.
- Kasemets, K., Rammo, A., & Palang, H. (2019). **Turning a landscape into a suburban community and the realization of a sense of place**. *Cities*, 88, 37-47.
- McCunn, L. J., & Gifford, R. (2018). **Spatial navigation and place imageability in sense of place**. *Cities*, 74, 208-218.
- Payton, Michelle Angela Payton, (2003), **Influence of Place Attachment and Social Capital on Civic Action: A Study at Sherburne National Wildlife Refuge**, master's thesis of Natural Resources Science and Management Program, University of Minnesota.
- Porteous, J.D. (1971), **Design with people: The quality of the urban environment**, *Environment and Behavior*, 3(2), 155- 177.
- Priporas, C. V., Stylos, N., & Kamenidou, I. E. (2019). **City image, city brand personality and generation Z residents' life satisfaction under economic crisis: Predictors of city-related social media engagement**. *Journal of Business Research*
- Salvesen, David. (2002). the making ofplace, <http://www.matr.net/>
- Sararit, T., Tamiyo, K., & Maly, E. (2018). **Resident's satisfaction to relocated Houses after 2004 Indian Ocean Tsunami, Thailand**. *Procedia engineering*, 212, 637-642.
- Zhan, D., Kwan, M. P., Zhang, W., Fan, J., Yu, J., & Dang, Y. (2018). **Assessment and determinants of satisfaction with urban livability in China**. *Cities*, 79, 92-101.